

24-Mavzu. Aholining iqtisodiy, ma'lumotlilik va ijtimoiy tarkibi.

Reja:

1. Aholining iqtisodiy tarkibi.
2. Aholining ma'lumotlilik darajasi.
3. Aholining ijtimoiy tarkibi

Aholining iqtisodiy tarkibi. Aholining o'z jismoniy va ma'naviy imkoniyatlariga ko'ra mehnat qila olish qobiliyatiga ega bo'lgan qismi jamiyatning mehnat resurslari hisoblanadi.

Odatda aholini mehnat qilish nuqtai nazaridan 3 guruhga bo'linadi:

- 1) mehnat yoshidagi bo'lgan guruh – bolalar va o'smirlar;
- 2) mehnat yoshidagi guruh – mamlakatning asosiy mehnat resurslari;
- 3) mehnat yoshidan o'tgan aholi.

Mehnat resurslarining soni turli mamlakatlarda turlicha, chunki aholining yuridik jihatdan belgilab qo'yilgan va mehnat resurslariga kiritiladigan yosh chegarasi hamma mamlakatlarda bir xil emas. Halqaro statistikada, odatda, 15 yoshdan 64 yoshgacha bo'lganlar **mehnatga yaroqli** aholii hisoblanadi. O'zbekistonda esa 16 yoshdan 59 yoshgacha bo'lgan erkaklar va 16 yoshdan 54 yoshgacha bo'lgan xotin-qizlar **mehnat yoshidagi aholi** sanaladi va mamlakatning asosiy mehnat resurslari hisoblanadi. Bu yoshdagi aholining hammasi ham ishlaydi deb bo'lmaydi, albatta. Masalan, ishlab chiqarishdan ajralgan holda o'qiyotganlar va salomatligi tufayli ishlay olmaydigan nogironlar va hakazo shular jumlasidandir. Aksincha, nafaqa yoshidan oshib ketgan keksalar shuningdek, hali 15 yoshga to'lmagan ba'zi o'smirlar ham ijtimoiy ishlab chiqarishda ishtirok etadi. Bu mehnatga qobiliyatli aholi tushunchasini kiritishni taqazo qiladi. Mehnatga qobiliyatli aholi deganda, har qanday mamlakatning yoshidan qat'i nazar real mehnat resurslari tushuniladi.

Mehnatga yaroqli aholi, o'z navbatida, ikki guruhga bo'linadi: iqtisodiy aktiv aholi va iqtisodiy aktiv bo'lmagan aholi.

Iqtisodiy aktiv aholi deganda mehnatga yaroqli aholining ijtimoiy ishlab chiqarishda ishtirok etayotgan, o'z mehnati tufayli daromad oladigan qismi va ishlashni hohlaydigan, ammo ish yo'qligidan vaqtincha ishlamayotgan qismi tushuniladi.

Iqtisodiy aktiv bo'lmagan aholi tushunchasi hamma mamlakatda bir xil ma'no bermaydi. Ba'zi bir davlatlarda ishsizlar va yarim ishsizlar ham iqtisodiy aktiv aholi hisoblanadi. Bu esa, iqtisodiy aktiv aholi tushunchasining haqiqiy ma'nosiga to'g'ri kelmaydi.

Mehnatga yaroqli aholining o'z yordamchi xo'jaligida band bo'lgan, vaqtincha mehnat qobiliyatini yo'qotgan va o'qishda va armiya xizmatida bo'lishi tufayli ishlamayotgan hamda ish qidirmayotgan qismi **iqtisodiy aktiv bo'lmagan aholi** hisoblanadi. Har bir mamlakatda yoki mamlakatlarda guruhida mehnat resurslarining soni, tarkibi va o'sish sur'atlari aholining takror barpo qilinish jarayonining xususiyatlariga va aholining yosh tarkibiga ko'p jihatdan bog'liq bo'ladi. Chunki, mehnat resurslari sonining o'sishi, asosan, aholining tabiiy o'sish hisobiga bo'ladi. Dunyoning ayrim mamlakatlarida mehnat resurslarining soni mexanik harakat (migrasiya) hisobiga ham o'zgaradi. Masalan, ayrim mamlakatlardan (ko'proq rivojlanayotgan qoloq mamlakatlardan) mehnatga yaroqli bo'lgan aholi ish qidirib, boshqa mamlakatlarga boradilar. Jumladan, G'arbiy Yevropa mamlakatlarida (G.F.R, Angliya va boshqalar) xorijiy mamlakatlardan kelgan ishchi kuchidan foydalanish ayniqsa keng tarqalgan. Chunki, boshqa mamlakatlardan kelgan ishchilar bu davlatlar uchun eng arzon ishchi kuchi hisoblanadi. Shunday qilib, ayrim mamlakatlar mehnat resurslarining soni migrasiya hisobiga ham ko'payishi yoki kamayishi mumkin.

Rivojlangan mamlakatlarda iqtisodiy aktiv aholining xalq xo'jaligi tarmoqlarida taqsimlanishi bir xil emas, ayrim mamlakatlarda bir-biridan keskin farq qiladi.

Yuksak tarqiy etgan mamlakatlarda iqtisodiy aktiv aholining ko'pchilik qismi moddiy bo'lmagan ishlab chiqarish sohalarida (savdo, moliya, maishiy xizmat doirasida) ishlaydi. Masalan, Aqsh, Kanadada. Ko'pchilik rivojlangan mamlakatlarda sanoatda ishlovchilarning salmog'i keyingi yillarda deyarli stabillashib qoldi, ba'zi mamlakatlarda (Aqsh, Kanada, Buyuk-Britaniya, Belgiya, Avstriya) xatto kamaya boshladi, aksincha ba'zi bir mamlakatlarda sanoat va qurilishda band bo'lgan ishchilarning soni va salmog'i oshib bormoqda.

Mehnat resurslarining tarkibi aholining yosh tarkibiga bog'liq. Aholini mehnat resurslari nuqtai nazardan quyidagi yosh guruhlarga ajratiladi:

1. 0 – 14 yosh

2. 15 – 64 yosh
3. 65 yosh va undan kattalar.

O'zbekistonda:

1. 0 – 15 yosh
2. 16 – 59 erkaklar
16 – 54 ayollar
3. 60 yoshdan va undan katta (erkaklar)
55 yoshdan va undan katta (ayollar)

Rivojlanayotgan mamlakatlardagi iqtisodiy aktiv aholining xalq xo'jaligi tarmoqlarida taqsimlanishi boshqa rivojlanayotgan mamlakatlardan farq qiladi.

Avvalo shuni aytish kerakki Osiyo, Afrika, Lotin Amerikasining rivojlanayotgan mamlakatlarida tug'ilishning ham yuqoriligi, o'ratacha umr muddatini pastligi tufayli aholi tarkibida mehnat resurslarining salmog'i kam.

Masalan butun dunyo bo'yicha 63%, yevropada 67%, Amerikada 63%, Osiyoda 63%, Avstraliyada 68%, Okeaniyada 65% tashkil etadi.

Mehnat resurslari mehnat faoliyati xolatiga ko'ra quyidagi guruhlariga bo'linadi:

1. 16-19 yoshlilar – bu davr majburiy xoldagi mehnat resurslari ishlab chiqarishlarini hisoblaydi.
2. 20-29 yoshlilar – bu davrda mehnat resurslari kuch va faqat mehnatga tayyorlanishga sarflanadi.
3. 30-39 yosh – bu davrda aholi aktiv mehnat resurslari hisoblanadi.
4. 40-49 yosh – bu mehnat resurslarining o'rta davri bo'lib to'plangan bilim ko'nikma va malakalar ishlab chiqarishga jalb etiladi.
5. 50-59 yosh – mehnat resurslarining katta davri bo'lib, mehnat unumdorligi pasaya boradi.

Mehnat resurslaridan foydalanishda aholining to'la ish bilan mavsumiy ish bilan taminlash mumkin.

Ishsizlik sabablari – ish o'rinlarining yetishmasligi “texnologik ishsizlik”, “agrar aholini ortiqchaligi”.

Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra, respublikada mehnat resurslarining soni 2017 yilning yanvar-dekabr oylari uchun o'rtacha 18672,5 ming kishini yoki jami aholi

sonidagi ulushi 57,7 % ni tashkil qildi. Mehnat resurslari tarkibida iqtisodiy faol aholi soni 14357,3 ming kishini (jami mehnat resurslarining 76,9 %i), shuningdek, iqtisodiy nafaol aholi soni - 4315,2 ming kishini tashkil qildi (23,1 %i).

Iqtisodiy faol aholi sonining jami aholi sonidagi ulushi 44,3 % ni tashkil qildi. Hududlar kesimida eng ko'p iqtisodiy faol aholi soni Farg'ona (1630,5 ming kishi) va Samarqand (1629,8 ming kishi) viloyatlarida kuzatildi. Iqtisodiy faol aholi sonining eng kam ko'rsatkichlari Sirdaryo (371,9 ming kishi) va Navoiy (445,7 ming kishi) viloyatlariga to'g'ri keldi.

Dastlabki ma'lumotlarga ko'ra, 2017 yil yanvar-dekabr davri uchun iqtisodiyotda band aholi soni 13520,3 ming kishini tashkil etib, 2016 yilga nisbatan 1,7 % ga oshgan. Ish bilan band aholi sonining iqtisodiy faoliyat turlari kesimida tahlil etilganda, bandlar sonining 2016 yilga nisbatan sezilarli darajada o'sishi tashish va saqlashda (2,6 %), moliyaviy va sug'urta faoliyatida (2,4 %), qurilishda (2,1 %), savdoda (1,9 %), yashash va ovqatlanish bo'yicha xizmatlarda (1,7 %) kuzatildi. Ish bilan band aholi sonining asosiy qismi qishloq, o'rmon va baliq xo'jaligi (27,3 %), sanoat (13,5 %), savdo (11,0 %), qurilish (9,5 %) va ta'lim (8,2 %) sohalari hissasiga to'g'ri keldi.

2017 yilning yanvar-dekabr oylarida iqtisodiy faol aholining bandlik darajasi (iqtisodiyotda band aholining iqtisodiy faol aholi soniga nisbati) 94,2 % ni tashkil etdi. Nodavlat sektorida jami bandlar ulushi 82,7 % ga etib, 2016 yilning shu davrida esa 82,5 % bo'lgan.

Shuningdek, 2017 yilning yanvar-dekabr davrida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda ish bilan bandlarning jami bandlar sonidagi ulushi 78,3 % ni tashkil etdi (2016 yil yanvar-dekabrda 78,2 % bo'lgan). Ishsizlik1) . 2017 yil dekabr oyi oxirida mehnat organlarida ish qidiruvchilar sifatida ro'yxatdan o'tgan ishsiz aholi soni 14,4 ming kishini tashkil qilib, 2016 yilning mos davriga (5,0 ming kishi bo'lgan) nisbatan 2,9 martaga ko'paygan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2007 yil 24 maydagi 106-sonli qarori bilan tasdiqlangan ishga joylashtirishga muhtoj mehnat bilan band bo'lmagan aholini hisobga olish metodikasiga asosan aniqlangan ishsizlar soni 2017 yil yanvar-dekabr oylarida 837,0 ming kishini tashkil qildi va iqtisodiy faol aholi soniga nisbatan ishsizlik darajasi 5,8 % ga teng bo'ldi.

O'zbekiston mehnat resurslarining holatiga ko'ra 3 ta region ajratiladi:

1. Farg'ona, Zarafshon vodiysi, Xorazm viloyati. Bu yerda ortiqcha mehnat resurslari mavjud, ish o'rinlari ham.
2. Mirzacho'l, Buxoro Navoiy regioni. Bu yerda ishchi kuchi kam, ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun esa tabiiy resurs omili yetarli.
3. Toshkent regioni. Bu yerda ishchi kuchi ham, ish o'rinlari ham ko'p.

Respublikamiz mehnat resurslarini (yoki iqtisodiy faol aholini) soni ko'p biroq ularning jami aholi tarkibidagi ulushi oz. Buning sababi tug'ilish va tabiiy ko'payishning yuqoriligidadir. Natijada "demografik yuk" yoki mehnatga layoqatsizlar nisbati o'ziga xos. Masalan, agar Baltika davlatlarida oilada 3 kishidan 2 kishi ishlasa, bizda aksincha 6 kishidan 2 yoki 3 kishi ishlashi mumkin.

Shu bois, mehnat resurslarining haqiqiy bandlik darajasi ancha past. Bundan tashqari, bizning sharoitimizda «Yashirin ishsizlar» bilan birga mavjud mehnat resurslaridan foydalanish holati iqtisodiy jihatdan yuqori emas, qishloq joylarda mehnat resurslari yil davomida ish bilan ta'minlanmagan.

Aholining ma'lumotlilik darajasi.

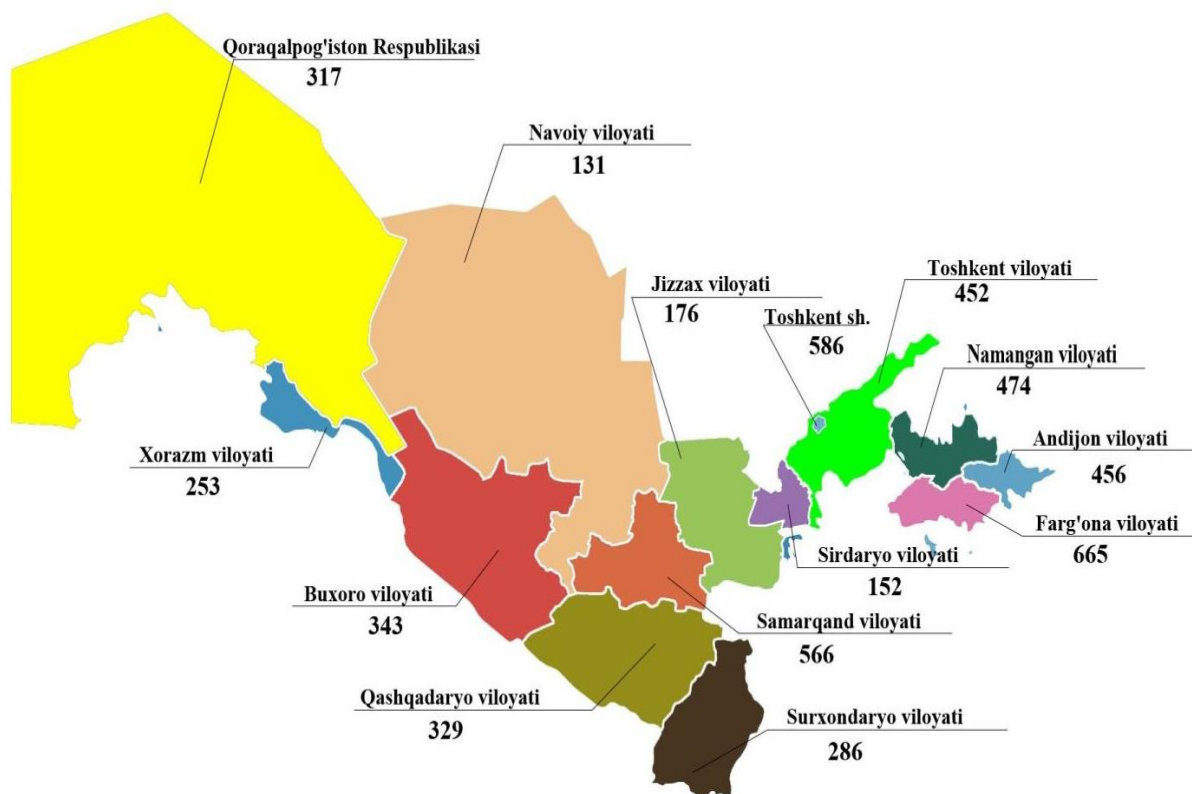
Maktabgacha ta'lim muassasasi (MTM) – bu uch yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni tarbiyalash, o'qitish, nazorat qilish, parvarish qilish va sog'lomlashtirishni ta'minlaydigan ta'lim muassasasi turi.

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim muassasasi tizimini uzluksiz ta'lim tizimining muhim bo'g'ini sifatida yanada takomillashtirish, maktabgacha ta'lim muassasalari tarmog'ini kengaytirish hamda moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni har tomonlama intellektual, ma'naviy estetik va jismoniy rivojlantiruvchi zamonaviy ta'lim dasturlari texnologiyalarini ta'lim-tarbiya jarayoniga joriy etish, ularning maktabga tayorgarlik darajasini tubdan oshirish maqsadida, 2017-2021 yillarda ta'lim o'quv jarayonini maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish bo'yicha dastur qabul qilindi.

2018 yil 1 yanvar holatiga ko'ra respublikamizda 5186 ta maktabgacha ta'lim muassasalari mavjud bo'lib, ularning soni o'tgan yilga nisbatan 48 taga oshdi. Maktabgacha ta'lim muassasasidagi guruhlar soni ham 2018 yilning 1 yanvar holatiga

o'tgan yildagi 29425 dan 32087 taga (2662 guruhga) oshgan. Joylar soni 733863 tani tashkil etgan (o'tgan yilga nisbatan 1,7 foizga o'sgan).

2018 yil 1 yanvar holatiga viloyatlar kesimida maktabgacha ta'lim muassasalari

Jami maktabgacha ta'lim muassasalarining 60,5 foizini shahar joylardagi, 39,5 foizini qishloq joylardagi maktabgacha ta'lim muassasalari tashkil etadi. Jami guruhlarning 69,2 foizi shahar joylardagi, 31,4 foizi qishloq joylardagi guruhlardan iborat bo'ldi. Shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalaridagi o'rinlar jamiga nisbatan mos ravishda shahar joylarda 68,6 foizni, qishloq joylarda 31,4 foizini tashkil etdi.

O'zbekiston Respublikasida 2017G'2018 o'quv yili boshida jami **umumta'lim muassasalari** soni 9718 tani tashkil etib, ulardan 6012 tasi (62%) qishloq joylarda, 3706 tasi (38%) shaharlarda joylashgan.

Umumta'lim muassasalaridagi jami o'qituvchilar soni 419,8 ming nafarni tashkil etib, ulardan 54 foizi qishloq maktablarida, 46 foizi esa shahar maktablarida faoliyat yuritib kelmoqda. O'zbekistonda bitta o'qituvchiga o'rtacha 13 nafar o'quvchi to'g'ri keladi. Hududlar kesimida bitta o'qituvchiga to'g'ri keladigan o'quvchilar soni qishloq joylarda o'rtacha 10,9 ga, shahar joylarda esa 14,5 ga teng bo'ldi.

2017G'2018 o'quv yili boshiga jami 1556 ta **o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi** muassasalarida tahsil olayotgan 1163,2 ming nafar o'quvchilarga, 90,8 ming nafar pedagog xodimlar ta'lim bermoqda. Joriy yilda o'rta maxsus kasb-hunar ta'lim muassasalariga 192,1 ming nafar o'quvchi qabul qilingan bo'lsa, bitiruvchilar soni 489,7 ming nafarni tashkil etdi. Akademik litseylarning 117 tasi shahar joylarida joylashgan bo'lib, ularda 82,7 ming nafar o'quvchi tahsil olmoqda. 6 ta akademik litsey qishloq joylarida joylashgan bo'lib, ularda 3,1 ming nafar o'quvchi tahsil olmoqda.

Kasb-hunar kollejlarning 928 tasi shahar joylarida joylashgan bo'lib, ularda 782,9 ming nafar o'quvchi tahsil olmoqda. 505 ta kasb-hunar kollej i qishloq joylarida joylashgan bo'lib, ularda 294,5 ming nafar o'quvchi tahsil olmoqda.

Oliy ta'lim muassasalari tomonidan taqdim etilgan dastlabki ma'lumotlarga asosan, 2017G'2018 o'quv yili boshiga bakalavriat bosqichiga jami 80822 nafar, shu jumladan 18439 nafari davlat grantlari asosida, 62383 nafar yoshlar esa shartnoma asosida talabalikka qabul qilingan. 2017G'2018 o'quv yili boshida qabul qilingan talabalarining 71838 nafari kunduzgi, 8984 nafari 20 ta oliy ta'lim muassasasi va 1 ta filialda tashkil etilgan sirtqi kurslarda ta'lim olayotgan bo'lib, sirtqi kurslarga qabul qilinganlarning 77,8 foizini qizlar tashkil etadi.

Oliy ta'lim muassasalaridagi bakalavriat bosqichi talabalarining umumiy soni 288471 nafarni tashkil etib, ularning asosiy qismi 4 yillik kurslarda ta'lim olmoqda. Ayrim oliy ta'lim muassasalari bakalavriatida ta'lim olish muddati ta'lim yo'nalishlariga mos ravishda 3 yildan 7 yilgacha tashkil qiladi.

Jami ta'lim olayotgan bakalavr bosqichidagi talabalar soni 288471 nafarni tashkil etgan bo'lib, gumanitar sohada 121446 nafar, ijtimoiy soha, iqtisod va huquq yo'nalishida 27418 nafar, ishlab chiqarish va texnik sohada 85539 nafar, qishloq va suv xo'jaligi yo'nalishida 23479 nafar, sog'liqni saqlash va ijtimoiy ta'minot yo'nalishida 18879 nafar, xizmatlar sohasida 11710 nafar talabalar ta'lim olmoqda.

Aholining ijtimoiy tarkibi.

Har bir mamlakat aholisining ijtimoiy tarkibi avvalo o'sha mamlakatda xukmron bo'lgan ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishi esa, aholining ijtimoiy tarkibini ham keskin o'zgartiradi.

Aholining ijtimoiy tarkibini xarakterlovchi belgi ishlab chiqarish munosabatlaridir.

Mamlakatlarda aholining ijtimoiy tarkibining o'zgarishi esa aholi tarkibida intellektual salohiyatga ega bo'lgan kishilarning (ko'payishiga olib keladi).

Bundan buyon aqliy mehnat sohasida band bo'lgan kishilar ko'payib boradi. Bu sohaga o'rta maktab ham, oily ta'lim tizimi ham bilimlarni ommalashtirishgan, nashriyot faoliyati ham, radio, televidinya ham kiradi.

Aholining ijtimoiy tarkibiga kiruvchi ishchilar guruhidan malakali mutahassislar, xizmatchilarga talab doimiy ravishda ortib bormoqda, bu talabning oshishi XX asrning II - yarmida migratsiyaning yana bir shakli "oqillar ketishi" deb nomlangan migratsiya boshlanishi davriga to'g'ri keladi.

Aholining ijtimoiy - sotsial tarkibini belgilovchi yana bir ko'rsatkich - aholining bilim darajasidir.

Bilim darajasi, - aholining sifat ko'rsatkichlaridan biri. Aholining sifat tushunchasi turmush va ovqatlanish sharoiti, sog'ligi, yangilanishlarni qabul qilib olishi, malakasini o'z ichiga oladi. BMTning bolalar fondi plakatida tasvirlangan afrikalik qiz "Sen katta bo'lganingda qanday bo'lishni hohlaysan?" - degan savolga eng qisqa qilib "Tirik bo'lishni", - deb javob qiladi. "XX asr o'lati" nomini olgan SPID yuqumli kasalligi ham global muammoga aylandi.

Iqtisodiy rivojlangan mamlakatlarda aholining ijtimoiy tarkiblaridan yana biri aholining savodxonlik darajasidir. BMT ma'lumotiga ko'ra hozirda dunyoda 900 mingga yaqin kishi o'qishni ham yozishni ham bilmaydi. Jarayondagi ilmiy hodimlar soni 5,5 millionga yaqin.

Industrial mamlakatlar qatoriga G'arbiy, shimoliy va janubiy Yevropa mamlakatlari, AQSH, Kanada Avstraliya, Yaponiya hamda Argentina, Liviya va boshqa davlatlar kiradi. Ularda noishlab chiqarish sohasiga jami band aholining 50 – 70% i to'g'ri keladi. Butun dunyo aholisining 45% i yoki 2 milliarddan ortiqroq qismi iqtisodiy faol aholi hisoblanadi. Shundan 350 milliondan ziyod aholi sanoatda: 1,7 mird kishi yoki iqtisodiy faol aholining 70% dan ko'prog'i qishloq xo'jaligida banddir. Sanoat va qishloq xo'jaligida band bo'lgan aholi, aholining ijtimoiy - sotsial tarkibidagi eng katta guruhlar hisoblanadi. Rivojlangan mamlakatlarda talabalarni

ham alohida sotsial tarkib qilib ajratiladi. Aholining ijtimoiy tarkibidan kelib chiqadigan yana bir xolat mamlakatlarning aholi jon boshiga to'g'ri keladigan YAIM dir.

Hozir Respublikamiz xalq xo'jaligining barcha sohalari, shuningdek fan va madaniyat uchun zarur kadrlarni tayyorlash oliy ta'lim o'rta maxsus o'quv yurti tayyorlab beradi.

Yildan yilga Respublikamiz xalq xo'jaligida ishlaydigan malakali mutaxassislar soni ko'payib bordi. O'zbekiston keyingi vaqtlarda industrial taraqqiyotning jadallashuvi bilan oliy o'quv yurtlari orqali malakali ishchilar tayyorlashga alohida e'tibor berila boshladi.

Hozirgi vaqtda O'zbekiston xotin – qizlar xayotida ham sifat o'zgarishlari sodir bo'ldi.

Ma'lumki xotin – qizlarning jamiyatdagi tutgan o'rni va huquqlari turli davrlarda turlicha bo'lgan. Inqilobdan avval o'zbek xotin qizlari ishlab chiqarishda kamdan – kam qatnashganlar, asosan uy - ro'zg'or ishlari, bola tarbiyasi bilan mashg'ul bo'lganlar. Xozirgi vaqtda o'zbek xotin qizlari xalq xo'jaligining barcha tarmoqlarida faol mehnat qilmoqdalar.

O'zbekiston endilikda barcha fan sohalari bo'yicha ilmiy muassasalarni birlashtirgan 2 ta fanlar akademiyasiga ega.

Tayanch atamalar: Mehnat resurslari, mehnatga yaroqli aholi, iqtisodiy faol aholi iqtisodiy aktiv bo'lmagan aholi, ishsizlik, maktabgacha ta'lim, o'rta maxsus kasb-hunar ta'limi, oliy ta'lim

Nazorat va muhokama savollari:

1. Aholining iqtisodiy tarkibi deganda nimani tushunasiz?
2. o'zbekistonda aholining ma'lumotlilik darajasi haqida tushuntirib bering?
3. Aholining ijtimoiy tarkibi qanday tuzilishga ega?

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati

Asosiy adabiyotlar

1. Abduraxmanov Q.X., va boshqalar. Demografiya. Darslik. - T.: «Fan va texnologiya», 2014.-368 b.
2. Bo'rieva M.R., Tojiev Z.N., Zokirov S.S. Aholi geografiyasi va demografiya asoslari. – T.: Tafakkur, 2011. – 159 b.
3. Qodirov R.B. Farg'ona mintaqasi aholisi va mehnat resurslari.-T.: Navro'z, 2016

Qo'shimcha adabiyotlar

4. Abdurahnmonov Q.X., Abduramanov X.X. Demografiya. O'quv qollanma. - T.: Noshir nashriyoti. – 2011.
5. Bo'rieva M.R., Tojjeva Z.N. Aholi geografiyasi. Ma'ruzalar matni. – T., 2000.
6. Bo'rieva M.R., Egamova D.N. Dunyo aholisi: Rivojlanish jarayonlari (o'quv qo'llanma). – T.: Fan, 2008. – 156 b.
7. Bo'rieva M. R. O'zbekistonda oila demografiyasi. – T.,Universitet, 1997.-157 b.
8. Narodonaselenie. Ensiklopedicheskiy slovar. – M., 1994.
9. Ubaydullaeva R.A., Ata-Mirzaev O.B., Umarova N.O. O'zbekiston demografik jarayonlari va aholi bandligi (ilmiy-o'quv qo'llanma). – T., 2006.

Elektron manbalar:

1. <http://ziyonet.uz>
2. stat.uz